

NORMATIVITATE ÎN PROCESUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT. SISTEMUL PRINCIPIILOR DIDACTICE. FUNDAMENTE, RELEVANȚĂ PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR, PRACTICĂ, APLICAȚII.

❖ *Normativitatea*

Definire:

- *norma* este un instrument, o modalitate de coordonare și de desfășurare a acțiunilor umane. *Pedagogic*, „*norma*” indică unul sau mai multe criterii obligatorii în realizarea acțiunii, condiții minimale de îndeplinit și după care se apreciază reușita acțiunii, numărul de acțiuni pe unitatea de timp, propoziții prescriptive de desfășurare optimă, indicații practice privind obligațiile, interdicțiile, permisiunile în acțiune, algoritmi de respectat;
- *Normativitatea* este un element component al structurii educației. În analiza ei utilizăm rezultate ale logicii acțiunilor, scopurilor și planurilor de acțiune rațională și eficientă (M. Călin). *Prin analiza normativă a acțiunii educative se are în vedere raționalitatea ei: relația dintre valori, scopuri și norme, pentru ca învățătorul să conștientizeze condițiile, regulile de construire și realizare a procesului pedagogic, să distingă ceea ce trebuie să facă. În limbajul comun, normativitatea este redată de expresii des utilizate: trebuie/nu trebuie să...; este permis/nu este permis să...; se poate/nu se poate să...; dacă respecti...atunci realizezi; se cere să...ca să realizezi; aplici următoarele reguli...; respecti următoarele etape...; respecti următoarele condiții...etc.*

Aspectele normativității care duc la eficientizarea activității didactice:

- normele didactice sunt corelate cu cele pedagogice, prin natura domeniului și pot fi: organizaționale (reglementări de funcționare a instituției școlare), procedurale (utilizarea metodologiilor didactice), comunicative (relația învățător-elev), obligatorii sau permissive, generale sau particulare, orientative pentru acțiunea viitoare;
- fiecare element component al procesului de învățământ preuspune și un element prescriptiv: „În orice demers didactic se urmăresc trei scopuri: informativ-formativ-educativ”; „Nu toate obiectivele pot fi operaționalizate”; „Este posibil și recomandabil ca sarcinile de lucru să fie diferențiate”; „Trebuie ca învățătorul să se pregătească pentru orice demers didactic”; „Se precizează elevului ce mijloace să

utilizeze în rezolvarea sarcinilor”; „Reușita unui demers didactic se apreciază după anumite criterii” etc.;

- normele procesului de învățământ prezentate în abordarea didactică teoretică, explicativă sunt mai mult sau mai puțin utilizate, respectate, cu cât învățătorul are pregătirea pedagogică adecvată și manifestă interes pentru problemă. În caz contrar, asistăm la empirism didactic, stil artizanal, imitare de modele, aplicații și rezolvări greșite ale situațiilor;
- cu cât învățătorul, dar și elevul, progresiv cunosc aspectul științific al normativității didactice, cu atât își pot manifesta creativitatea, asigura optimizarea acțiunilor. De aceea ele devin criterii de apreciere a elementelor instructiv-educative, a gradului de maturizare profesională, de afirmare a măiestriei didactice. Mai mult, se previn și se corectează improvizația, acțiunea întâmplătoare, repetarea unor experiențe deja demonstrate și generalizate (E. Joița).

❖ *Lege – principiu – normă – regulă*

Relația lege – principiu – normă – regulă:

- teoria instruirii precizează principiile didactice, metodologia ei dezvoltă normele și regulile de respectare, aplicare *a lor*, în rezolvarea variatelor situații concrete ale predării – învățării – evaluării;
- teoria educației insistă și pe legitatea pedagogică. Din aprofundarea acestui aspect se poate înțelege mai clar relația lege – principiu – normă - regulă și evita limitarea sa sau confundarea bazei logice (lege, principiu) cu cea procedurală (normă, regulă), în construcția, interpretarea și realizarea educației;
- principiul este o cerință cu caracter logic care arată necesitatea educației și a funcționalității ei, exprimă o idee de bază pe care se întemeiază gândirea pedagogică, un punct de reper pentru acțiune. Norma nu se referă la regularitatea acțională (ca în principiu), ci la raționalitatea actelor pedagogice;
- un exemplu necesar:
 - legea: abordarea educatului ca obiect și mai ales ca subiect al educației;
 - norma: necesitatea participării active și conștiente a acestuia în instruire;
 - reguli: pentru învățător (să prezinte elementele noi prin detalieri, să comenteze definiția mai întâi și apoi să prezinte cauzele, să elimine interpretările greșite posibile, să îmbine tipurile de explicație, să utilizeze exemple etc.) și pentru elevi (să asculte cu atenție, să formuleze întrebări, să coreleze cunoștințele noi cu cele anterioare etc.);

- metodologia instruirii, în concretizarea ei, dacă nu face apel la legi, principii, norme, reguli, nu-și dovedește caracterul științific, rațional, obiectiv, nu depășește empirismul acțional în desfășurarea activităților. Așa se justifică optima alegere apoi a metodelor, procedeele, tehnicilor, mijloacelor, modurilor de organizare a predării-învățării. După cum și invers: raportarea metodologiei instruirii la principii, norme, reguli nu înseamnă conformism, conservatorism acțional, așa cum sunt adesea justificate anumite comportamente didactice ale cadrelor didactice („așa se cere...”, „așa recomandă metodică...”). Învățătorul este chiar invitat să-și afirme inițiativa, creativitatea procedurală, după datele situațiilor. Acest comportament didactic este cerut și de faptul că principiile, normele nu sunt respectate în activitate izolat, ci în sistem, ele interacționându-se, presupunându-se unele pe altele.

❖ *Principiile didactice*

Criterii de clasificare:

- *Principii cu caracter general:*
 - principiul integrării organice a teoriei cu practica;
 - principiul luării în considerație a particularităților de vârstă și individuale.
- *Principii care se impun cu dominanță asupra conținutului învățământului:*
 - principiul accesibilității cunoștințelor, priceperilor și deprinderilor;
 - principiul sistematizării și continuității în învățare.
- *Principii care acționează asupra metodologiei didactice și a formelor de organiza*
re a activităților:
 - principiul corelației dintre senzorial și rațional, dintre concret și abstract în predare-învățare (principiul intuiției);
 - principiul însușirii conștiente și active;
 - principiul însușirii temeinice a cunoștințelor și a abilităților (C. Cucoș).

Principiul integrării teoriei cu practica:

- acest principiu presupune ca tot ceea ce se însușește în activitatea didactică să fie valorificat în activitățile ulterioare, fie că acestea sunt activități de învățare, fie că sunt activități materiale. În același timp, această regulă se referă la faptul că ceea ce se învață în perspectiva unei aplicații concrete, imediate sau de viitor se însușește mult mai temeinic și cu o motivație mai puternică;
- aplicativitatea în învățământ ar putea avea două sensuri, relativ distincte, dar complementare:

- folosirea datelor asimilate la un moment dat ca antecedente pentru rezolvarea unor sarcini teoretice ulterioare; acest lucru se poate asigura prin realizarea permanentă de conexiuni între cunoștințe (specifice sau nonspecifice, intradisciplinare sau interdisciplinare);
- prelungirea procesului de însușire a unor cunoștințe sau a unor deprinderi prin recursul la activități materiale, concrete, motrice; prelungirea lui *a ști* în *a ști să faci*, *a ști să fii*, *a ști să fii și să devii* etc. Aceste sarcini se pot materializa prin punerea elevilor în situații faptice, prin experimentarea unor acțiuni reale sau posibile, prin trăirea unor stări, prin rezolvarea unor probleme care țin de aspectele practice ale vieții;
- trecerea de la aspectele teoretice la cele practice se poate realiza fie treptat, prin procesări și modelări exemplare care îi trimit pe elevi spre situații reale, fie direct, prin „plonjarea” în faptul de viață așa cum este el, prin trăirea efectivă a unor realități (C. Cucoș).

Principiul respectării particularităților de vârstă și individuale:

- ne atenționează asupra faptului că este bine să pornim de la datele persoanei de educat, de la natura sa interioară și să nu forțăm nepermis de mult peste limitele pe care le îngăduie vârsta și caracteristicile individuale;
- își găsește fundamentarea psihologică în relația care se instituie între învățare și dezvoltare. Învățarea se va face în raport cu „zona celei mai apropiate dezvoltări”, în sensul că se va da elevului maximum din ceea ce el poate să asimileze la un moment dat și care îi permite dezvoltarea psihică în perspectivă;
- respectarea particularităților individuale este în consens cu cerințele unui învățământ modern și democratic. Fiecare copil este o individualitate irepetabilă, care pretinde un tratament individualizat. Educația nu are menirea de a uniformiza oamenii. Procesele psihice individuale precum percepția, gândirea, limbajul, inteligența, atenția, memoria, emotivitatea etc. capătă contururi diverse de la un individ la altul. Învățătorul are obligația de a ține cont și a exploata în mod diferențiat aceste calități psihice individuale, prin tratarea lor diferențiată. tratarea diferențiată se realizează prin intermediul mai multor procedee:
- acțiuni individualizate ce se desfășoară pe fondul activităților frontale, cu întreaga clasă de elevi;
- acțiuni individualizate sugerate și impuse în cadrul procesului de învățământ, dar care se realizează în afara lui (teme de casă);
- activități pe grupe de nivel;
- activități în clase speciale, dimensionate anume, fie pentru elevii cu abilități deosebite, fie pentru elevii cu dizabilități.

Principiul accesibilității cunoștințelor, priceperilor și deprinderilor:

- cunoștințele și deprinderile stipulate în planuri, programe, activități vor fi astfel selectate și expuse, încât să poată fi, în principiu, asimilate și valorificate optimal de către elevi;
- accesibilitatea cunoștințelor va fi vizată de înșiși factorii de decizie, de cei care realizează planurile și programele școlare. Succesiunea, ponderea și momentul inserției unei discipline vor fi prescrise ținându-se cont de capacitățile copiilor dintr-o anumită categorie de vârstă. Dar momentul principal când se realizează accesibilizarea cunoștințelor este demersul didactic pregătit și susținut de către învățător. Nu orice

informație este posibilă de a fi introdusă în clasă. Învățătorul trebuie să selecteze atent doar acele cunoștințe care concordă cu nevoile elevilor. Explicațiile și interpretările realizate de cadrul didactic vin în sprijinul respectării acestui principiu;

- într-o autentică situație didactică, învățătorul va crea acele contradicții optime dintre cunoscut și necunoscut, dintre ușor și greu, dintre concret și abstract, astfel încât să-i incite pe elevi la interogație și cercetare. Este de presupus o solicitare maximală a elevilor, dar este vorba de o solicitare realistă. Se știe că o sarcină prea ușoară îmbie la delăsare și inactivitate, după cum o sarcină prea dificilă conduce la blocaj și la stoparea oricărei activități.

Principiul sistematizării și continuității în învățare:

- sistematizarea cunoștințelor presupune predarea integrată a informațiilor, asigurarea unor coordonări și conexări firești ale acestora. Tot ceea ce se predă la un moment dat trebuie să aibă legătură cu ceea ce s-a însușit până la momentul respectiv. Noțiunile și ideile se vor integra treptat în sisteme explicative din ce în ce mai largi și mai complexe. Învățătorul va apela la strategii coerente de punere în formă a informațiilor, va utiliza scheme, planuri, va alocă momente sau chiar demersuri didactice întregi sistematizării cunoștințelor. Corelațiile se pot realiza interdisciplinar sau intradisciplinar;
- predarea sistematică poate fi asigurată prin însăși logica de constituire a disciplinei respective. Ordonarea unei discipline poate fi liniară (predarea cunoștințelor fără revenirea și îmbogățirea fondului ideatic primar), concentrică (revenirea la nucleul inițial și amplificarea acestuia cu noi date) și genetică (prin evocarea proceselor și fenomenelor);
- continuitatea în actul predării și al învățării presupune asigurarea unei treceri și evoluții firești, naturale de la antecedentul la consecventul explicativ. Predarea se va realiza prin asigurarea unei legături în timp a cunoștințelor care se vehiculează. De regulă, continuitatea este

asigurată prin succesiunea disciplinelor prevăzute în planul de învățământ sau prin logica internă a unei discipline. De multe ori însă, învățătorul va fi nevoit să intervină pentru evitarea unor rupturi, discontinuități în materia pe care o predă. Nerespectarea acestei cerințe duce la apariția unor goluri sau regrese în învățare sau chiar la eșec școlar. Educația nu se face în salturi, ci continuu, consecvent, eșalonat. Eșalonarea riguroasă a activității didactice se realizează prin proiectarea didactică.

Principiul corelației dintre senzorial și rațional, dintre concret și abstract (principiul intuiției):

- conceptul de intuiție în psihologie și pedagogie are sensul de cunoaștere directă, prin intermediul analizatorilor, al obiectelor și fenomenelor. Aceasta se concretizează într-o imagine, care întotdeauna este concretă, individualizată. Intuiția se clădește pe un anumit suport concret (dar nu tot timpul palpabil, în sensul fizic). Concretețea poate fi de ordin obiectual (un lucru care poate fi văzut, atins, manipulat), dar și de ordin logic (cuvintele pot fi mai concrete sau mai abstracte- de exemplu, conceptul de *creion* este mai concret decât conceptul de *relație*);
- ridicarea la abstract se face prin desprinderea de date intuitive, printr-o punere în paranteze a materialității, concreteței și individualității obiectelor și proceselor. Gândirea abstractă este mult mai mobilă, mai independentă și mai operantă pentru clase variate și multiple fenomene. Dar, până aici, elevii trebuie să fi trecut prin

pasul operării directe cu obiecte sau cu imagini ale acestora. Există un moment optim când învățătorul va trece de la gândirea obiectuală la cea abstractă și invers;

- eficiența respectării acestui principiu poate fi maximă, dacă învățătorul va acționa în concordanță cu o serie de norme: folosirea rațională a materialului didactic, selectarea materialului potrivit funcției pe care o îndeplinește intuiția, dozarea raportului dintre cuvânt și intuiție, solicitarea intensă a elevului în efectuarea unor activități variate de observare, selectare, analiză, sinteză, comparație, verbalizare, dirijare atentă a observației elevilor spre ceea ce este constant în cunoaștere etc.

Principiul participării active și conștiente a elevului în activitatea de predare

– *învățare - evaluare:*

- acest principiu cere ca elevii să își însușească ceva în măsura în care au înțeles și să participe singuri la aflarea cunoștințelor pe care învățătorii le propun la un moment dat. Activizarea elevilor presupune menținerea lor într-o stare de trezire intelectuală, de încordare plăcută, de căutare a soluțiilor la o serie de situații-problemă pe care

învățătorul le provoacă. A fi activ înseamnă a gândi, a medita, a raționa, a merge pe firul unui gând, al unei idei. Elevul este nu numai obiect, ci și subiect al învățării, este implicat și cointerestat în a cunoaște și a face. Tot ceea ce primește individul din exterior este selectat, organizat într-un mod propriu și creativ. Lumea se reflectă diferențiat în mintea și sufletul unui copil. Ea se reface de fiecare dată când o conștiință se apleacă asupra ei. Prin actul predării, realitatea se reconstruiește, iar noi înșine ne modelăm în raport cu datele ei;

- trebuie cultivată voința de a acționa asupra cunoașterii și nu de a o primi la modul pasiv. Orice achiziție se dovedește a fi autentică atunci când individul a fost pus în situația de interogație, de acțiune propriu-zisă;
- participarea conștientă presupune o trezire a voinței de a cunoaște și amplificarea continuă a acestei apetențe. Nu trebuie încurajată învățarea pe de rost, însușirea mecanică a informațiilor. Accentul va cădea pe înțelegerea prealabilă a cunoștințelor înainte de a fi stocate sau reproduse. Elevul este nevoit să stăpânească acel cumul de cunoștințe achiziționate, să le actualizeze diferențiat, să facă legăturile cele mai nimerite, să disloce acele achiziții care nu mai sunt operante, să creeze noi explicații, noi ipoteze. Învățătorul talentat va apela la tactici, metode, procedee active și participative, va stimula și încuraja creativitatea, imaginația și spiritul lor critic. Poziția sa trebuie să fie maleabilă, deschisă, permisivă la inițiativele elevilor, pasibilă de a-i face să înțeleagă lumea și altfel decât a înțeles-o învățătorul sau ei înșiși la un moment dat.

Principiul însușirii temeinice a cunoștințelor, priceperilor și deprinderilor:

- acest principiu orientează preocuparea învățătorului asupra calității rezultatelor învățării în sensul asigurării trăinicieii și durabilității acestora. Orice achiziție se va face în perspective presupuziției că acea achiziție este valoroasă și benefică pentru individ;
- învățătorul are menirea de a pregăti condițiile durabilității oricărei cunoștințe achiziționate. Ceea ce este dobândit de elev la un moment dat urmează să fie utilizat în perspectivă. Temeinicia este dată de modalitatea de însușire, de fixare și de interpretare a achiziției. Este indicat să se memoreze numai ceea ce s-a înțeles. Se recomandă repetarea atât în ordinea inițială de prezentare a informațiilor, cât și într-o succesiune inversă însușirii inițiale. Exercițiul de memorare rațională este binevenit în această

situație. Recapitularea este un bun prilej de a reanaliza achizițiile, de a le sintetiza, de a realiza conexiuni între mai multe planuri de importanță a cunoștințelor și abilităților;

- cerința stipulată de acest principiu poate fi asigurată și de calitatea sau temeinicia controlului și aprecierii școlare. Însăși perspectiva unui control și a unei evaluări îl predispune pe elev spre o însușire temeinică, drept remediu al uitării. Învățarea temeinică se va raporta și la perspectiva practică. În fond, practica ulterioară validează temeinicia cunoștințelor. Nu este vorba de o practică imediată, ci de una care poate surveni în timp, una potențială, posibilă, dorită.

Toate principiile formează un sistem, acționează simultan și corelat. Respectarea unui principiu invită la respectarea tuturor, în ponderi ce țin de circumstanțele învățării.